

נודה מאד לכל מי
שיכול לסייע
בכיסוי
הוצאות ההדפסה.
להנצחות
לע"נ וכיו"ב,
נא לפנות למייל
mdh036194741
@gmail.com
או בטל'
0527129867

דברי השירה

ויזכר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמס (דברים לא)

מתורת מורינו רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א
רב ביהכ"נ ידברי שירי ואזור מרכז ב"ב

נערך ע"י א.ח.ב. • ניתן לקבל הגליון במייל mdh036194741@gmail.com

פרשת שופטים

אם בנקטעה יד העדים חשיב גברא קטילא

"יד העדים תהיה בו בראשנה להמית" (ז' - ז').

בגמ' בסנהדרין (דף מ"ה ע"ב) איתא 'אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא דבעינא יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא'.

יש לדון במי שנתחייב מיתה ונקטעה יד העדים, האם עדין הוא נחשב כגברא קטילא, ומפני שבאמת יש עליו חיוב מיתה אלא שדבר צדדי מעכב מלקיים בו את המיתה, אך אכתי גברא קטילא הוא, ונפק"מ אם יבוא אחר ויהרגנו אם הוא חייב על רציחתו או לא.

ומרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל ראש ישיבת פוניבז' הביא שמרן הרב מפוניבז' זצ"ל נקט מסברא שאכתי הוא נחשב כגברא קטילא וההורגו פטור, אך הרב זצ"ל הביא שמרן החזון איש זצ"ל אמר לו שמשברא נראה שכיון שב"ד לא יכולים להורגו מן הדין, א"כ אינו נחשב כגברא קטילא וההורגו חייב.

והראוני למנחת חינוך (מצוה רצ"ו) שאף הוא נקט כהחזון איש, וכתב שכיון דלא אפשר לקיים כדכתיב נפטר לגמרי, אך הניח את הדבר בצ"ע, ע"ש. אמנם באור שמח (פ"ט מעדות ה"ב) נקט דהוא חשיב גברא קטילא, וההורגו פטור דגברא קטילא קטיל.

נקטעה יד העדים

הנה יש לדון, מה יהיה הדין לגבי סכנת אבר אחד, האם האדם חייב לסכן אבר אחד לצורך הצלת חיי השני.

ובאור שמח על הרמב"ם (פ"ז מרוצח) עמד בזה, וכתב להוכיח שאינו חייב, שבגמ' בסנהדרין (דף מ"ד ע"ב) מובא המעשה בעדים שהעידו שקר על בנו של רבי שמעון בן שטח שחייב מיתה, וכשיצא ליהרג חזרו בהם העדים, ואעפ"כ חכמים לא קבלו את דבריהם, משום ד'כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד' והרגו את בנו של רבי שמעון בן שטח, ולכאורה יש להקשות, שהרי בגמ' שם (דף מ"ה ע"ב) מבואר שאם נקטעה יד העדים, לא הורגים את הרוצח משום דבעינן 'יד העדים תהיה בו בראשונה', וכיון שנקטעה יד העדים זה לא מתקיים ואינו יוצא למיתה, ואם כן היו יכולים אותם עידי שקר לקטוע את ידם, ועי"ז לא יהרגו את בנו של רבי שמעון בן שטח, וכתב האור שמח שמוכח אם כן שאינו מחויב לאדם לסכן אפילו סכנת אבר כדי להציל את חבירו.

אמנם בעיקר ראיית האור שמח יש להעיר, שהרי בתוס' מבואר שנקטעה לאו דווקא, אלא אפילו אם ברחו העדים, שגם באופן זה הרי לא שייך לקיים 'יד העדים תהיה בו בראשונה', אם כן הוא אינו יוצא להריגה, ואם כן הרי הם היו יכולים לברוח, ועי"ז לא יהרגו את בנו של רבי שמעון בן שטח וצ"ע.

וראש ישיבת סלבודקה מרן הגר"ד לנדו שליט"א הקשה, דהיו יכולים העדים שם לאסור בקונם להורגו, וא"כ הוי כנקטעה יד העדים, אך אמר לדון דיתכן דלא חל הקונם כיון שהם מצווים בדין שיד העדים תהיה בו בראשונה, ויל"ע.

ומסופר שבשעה שבה הנתיבות המשפט להיות רב בליסא, שאלו אותו זקני הת"ח שבעיר, דמכיון שהודו העדים שהוא אינו חייב מיתה, א"כ שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא ואסור להם להורגו, ומטעם זה הוי כנקטעה יד העדים, ואמר להם הנתיב"מ דכיון שאומרים שמעיקרא הם העידו שקר, א"כ האיסור חייל עליהם עוד בשעת העדות, ובכה"ג הוי כמו נקטעה יד העדים קודם העדות, דבכה"ג חייב מיתה כדאיתא בגמ' בסנהדרין שם. אך מרן הגר"ד לנדו שליט"א העיר, דאנן קי"ל דשויא אנפשיה חל מכאן ולהבא ולא למפרע, וא"כ צ"ע.

.....

על ימין שהוא שמאל

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (ז"א - ז').

כתב רש"י 'אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל'.

ויש להעיר מהמשנה בריש מסכת הוריות (דף ב' ע"א), שיחיד שהגיע להוראה, ועשה על פי בית דין, חייב להביא קרבן, ע"ש. הרי שאם בית הדין טעו, אסור להתנהג על פיהם, ולא אמרינן שעל שמאל שהוא ימין.

והנה בספר תורה תמימה מביא מהירושלמי בתחילת הוריות, שכתוב 'יכול אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין תשמע להם, ת"ל ימין ושמאל, כשיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל'.

ולכאורה יש להקשות, תחילה שדרשת הירושלמי שדוקא כשאומר על ימין שהוא ימין תשמע להם סותר לדרשת הספרי שאפילו על ימין שהוא שמאל.

ועוד קשה עיקר דרשת הספרי, וכי יש כח לחכמים לומר לעבור על איסורי תורה, דהיינו לומר על ימין שהוא שמאל ולעקור דיני התורה.

וגם יש להבין, מדוע הפסוק נקט בלשון של ימין ושמאל, והיה אפשר לכתוב בפשיטות בלשון של איסור והיתר, שתמיד יש לשמוע בכל החכמים.

ושמעתי פעם לבאר באופן נפלא [ויסוד החילוק כתוב בספר באר שבע בהוריות שם ובתורה תמימה כאן ע"ש], שהרי ימין ושמאל אינו החלטי אצל כל בני אדם לאותו צד, והיינו שאם שני בני אדם עומדים זה מול זה, הרי הימין של האחד הוא השמאל של השני, וכך הוא בכל בני אדם, שלכל אחד איך שהוא עומד יש לו ימין ושמאל, והשאלה באיזה כיוון הוא, ונמצא שאחד חושב שימין זהו צד פלוני, אבל האמת שאצל השני זהו בהיפוך, והכל תלוי בראיית האדם.

ומעתה מיושב הכל, שזה ברור שדבר שהוא אסור בבירור אין כח ביד חכמים לעקור האיסור, וזהו דרשת הירושלמי שאין לשמוע בקול החכמים אם אומרים לעבור על איסור מפורש בתורה, וכמו שלא שומעים לקול נביא בזה, אלא שכאן בפסוק איירי בדבר שאינו מפורש לאיסור אלא בדבר התלוי בשיקול הדעת, שבזה אע"פ שנראה לו שכן צריך לעשות עליו לשמוע בקול החכם, וזהו דרשת הספרי 'אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין', דהיינו אע"פ שחושב על דבר שהוא ימין הרי זה תלוי בשיקול הדעת ועליו לשמוע בקול החכמים, ולכן נקט הפסוק בלשון של ימין ושמאל להורות שדוקא בדבר שתלוי בעין ובשיקול הדעת, וזה יכול להשתנות על ידי ההסתכלות, בזה יש לשמוע בקול החכמים בכל אופן, כי להם יש את הראיה הישרה והאמיתית.

ומדבריהם מבואר דדרשת הספרי, דאפילו על ימין שהוא שמאל, איירי דוקא בדבר שאין מפורש בתורה, ובספר עיוני רש"י מהגאון רבי אברהם יצחק ברזל זצ"ל מביא שברמב"ן כאן מבואר שכוונת הספרי אפילו על דבר המפורש בתורה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, ואיך נישב את הירושלמי שדוקא כשאומר לך על ימין שהוא ימין יש לשמוע להם.

וכתב בעיוני רש"י לישב, דהרמב"ן בספר המצוות בשורש הראשון (עמ' כ"ו במהדו' פרנקל) כתב דהדרשא של הספרי שאפילו על ימין שהוא שמאל, יש בזה תנאי, שאם הוא עצמו סובר שהדבר אסור, עליו ללכת לפני הסנהדרין ולדון בפניהם ולומר להם את טענותיו, ורק אם אעפ"כ הם לא הסכימו עמו, בכה"ג אמרי' דאפילו על ימין שהוא שמאל, ומבואר מדבריו דקודם דנתוכח עמהם, אז אסור לו להתיר כדבריהם, וא"כ יש לישב, דהירושלמי איירי קודם שנתוכח עמהם, ולכן דוקא על ימין שהוא ימין, אך הספרי איירי לאחר שבא לפניהם ואמר להם את טענותיו, והם לא קיבלו ממנו, בכה"ג בטלה דעתו לדעתם, ואפילו על ימין שהוא שמאל. [וע"ע בקובץ עיון הפרשה (שנת תשפ"ו, גליון רמ"ב) בקונט' התשובות לפרשתנו, שמובא עוד תירוצים רבים והרחבת דברים לקו' הנ"ל].

.....

חיוב כאשר זמם באופן שבאמת הבע"ד חייב

"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (י"ט - י"ט).

המאירי במכות (דף ג' ע"א) מביא, 'יש שואלין עדים שהעידו בראובן שחייב לשמעון מנה והוזמו, ואח"כ הודה ראובן שהוא חייב כעדותם של אלו, אם משלמין אחר שמכל מקום הם העידו שקר והוזמו, או אין משלמין אחר שהענין כך היה ואין מפסידין אותו כלום'.

וכתב המאירי, 'ויראה שמאחר שאם באו עדים על כך פטורים, כך הם פטורים על ידי הודאתו, ויש מפקפקין בדבר, שכל שיש עדים נתגלה הדבר למפרע שכן חיוב הוא משעת העדות, אבל בהודאת בעל דין עכשיו הוא נעשה בר חיוב, ויראה לי כדעת ראשון'.

ובהגה' המאירי כתב לתלות נידון זה, בנידון של הקצות החושן (סי' ל"ד) בדינא דהודאת בע"ד אם הוא נאמנות או התחייבות, דהדעה הראשונה ס"ל דהוא נאמנות, ולכן הוי חיוב למפרע וכמו אם יבאו עדים, ומאידיך היש מפקפקין ס"ל דהוי התחייבות והוי רק מכאן ולהבא.

אכן בשיעורי רבי שמואל שם (אות קמ"ח) כתב דאף בדעה השניה י"ל דס"ל דהוי נאמנות [שהרי בפשיטות ודאי דינא דהודאת בע"ד הוא משום נאמנות ולא מטעם התחייבות, וכדנתבאר בקצוה"ח שם], אלא שאין הכוונה שהוא נאמן לברר את המציאות למפרע מה היה, אלא שזהו כחו

ודינו להיות נאמן על שלו לחובתו, אך זהו נאמנות רק מכאן ולהבא ולא גילוי למפרע, ולכן שייך הכא כאשר זמם, ע"ש.

.....

בעלים לענין חילול מע"ש

"ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו" (כ' - ו').

שמעתי להעיר בשם ראש ישיבת סלבודקה מרן הגר"ד לנדו שליט"א, דשיטת הראב"ד בתו"כ (סו"פ בחקותי) דאין ירושה למעשר שני, כיון דהוי ממון גבוה, וא"כ קשה איך כאן כתוב דאיש אחר יחללנו, הרי אין שייך בזה ירושה.

וישב ע"פ מש"כ מרן החזון איש זצ"ל (בבא קמא סי' י"ח סק"ה ד"ה ואפ"ה) דדין חילול מע"ש שייך למי שהוא שליט עליו לאכלו, ואפילו אם לא זכה בו בקנין מועיל, מכ"מ אם אין עליו עיכוב מלאכול או לחלל את המע"ש, הוא נחשב כבעלים ויכול לחללו, וא"כ ה"נ איירי במי שיבוא אליו המע"ש ושיהיה תחת רשותו, ובכה"ג יוכל לחללו.

.....

הזהירות מגרימת צער לזולת

"ומי האיש אשר ארש אשה... פן ימות במלחמה" (כ' - ז').

כתב רש"י בד"ה פן ימות במלחמה, 'ישוב פן ימות, שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות'.

לכאורה יש להבין, מדוע רש"י כתב דרשא זו דכדאי הוא שימות שלא שמע לדברי הכהן, דוקא לגבי אשה, הרי גם לגבי בית וכרם שכתובים קודם, נאמר בהם 'פן ימות במלחמה', ושם ג"כ אפשר לדרוש שכדאי הוא שימות שלא שמע לדברי הכהן.

ותירץ הצ"ח, דלגבי בית וכרם ההפסד במיתתו יהיה לו עצמו, אך משא"כ בלקח אשה, אזי במיתתו הוי צער עבור האשה שלקח, וא"כ דוקא בזה יש עליו עוון גדול שלא שמע לדברי הכהן, כי עלול לגרום צער לזולת במיתתו, אך במה שלא שמע בבית וכרם אין העוון גדול כ"כ.

.....

דעת הירושלמי

שהחוזרים מעורכי המלחמה צריכים להביא עדים

"מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו" (כ' - ח').

רש"י הביא את שיטת ריה"ג דאיירי מהירא מעבירות שבידו, ומבואר דהוא חוזר על כל עבירה ואפילו סח בין תפילין של יד לתפילין של ראש.

והנה הרמב"ן מביא מהירושלמי (סוטה פ"ח ה"ט) 'שכולם צריכים להביא ראייה לדבריהם', ומבאר הרמב"ן שכל מי שבא לחזור על בית ועל כרם ועל אשה, צריך להביא עדים לפני שר הצבא ואז ניתן לו רשות לחזור, וכמו כן לדעת ריה"ג צריך להביא ראייה על עבירות שבידו, וכתב הרמב"ן 'ולולי כן היו מרבית העם חוזרים בטענות שקר', והיינו דחיישינן לרמאים, ולכן צריכים להביא עדים לדבריהם.

והעיר מחותני היקר רבי שלמה זולך שליט"א דבשלמא על בית כרם ואשה שייך סברא של רמאים ולכן צריך להביא עדים לזה, אך לריה"ג דהוא חוזר על עבירות שבידו, א"כ למה לי עדים, הרי ממנ"פ אם הוא באמת עבר עבירה שפיר חוזר, ואם הוא לא עבר עבירה א"כ מה שמשקר עכשיו לפני שר הצבא היא גופא עבירה, ועל עבירה זו צריך לחזור לביתו, ויל"ע.